

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/2 2023 s. 607-622, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

PERİ MASALLARINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Meltem SARGIN*

Ezgi KILIÇ**

Geliş Tarihi: Şubat, 2023

Kabul Tarihi: Mart, 2023

Öz

Toplumsal ve kültürel özellikleri gelecek nesillere aktaran ana edebî türler arasında yer alan peri masalları sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçiş sürecinde erkek yazar ve koleksiyoncular nedeniyle, ataerkil ideoloji ve eril söylemden etkilenmişlerdir. Masalların yazılı versiyonlarında kadın karakterlerin cinsiyetçi tutuma maruz kalarak, erkek karakterlere nazaran ikincil olarak temsil edildiği görülmektedir. Geleneksel masalların toplumdaki baskın ideolojiyi gelecek nesillere aktarmada rol oynadığı ve bu nedenle kuşaklar boyu bir baskı aracı olmayı sürdürebileceği ileri sürülmektedir. Bu görüşten hareketle, masalların bazı alt metinlerden temizlenmesi gerekliliğini savunan, Karşı Masal veya Anti-Masal olarak isimlendirilen yeni bir masal anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada üç klasik peri masalının Anti-Masal örneği olarak yeniden yazımlarının eski versiyonları ile karşılaştırılıp Eleştirel Söylem Çözümlemesi çerçevesinde değerlendirilerek cinsiyetçi söylemlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Peri masalları, toplumsal cinsiyet, eleştirel söylem çözümlemesi, anti-masal.

A CRITICAL VIEW ON FAIRY TALES

Abstract

Fairy tales, which are among the main literary genres that transfer social and cultural characteristics to future generations, have been influenced by patriarchal ideology and masculine discourse due to male writers and collectors in the transition period from oral to written literature. In the written versions, it is seen that the female characters are exposed to a sexist attitude and are represented as secondary to the male characters. It is claimed that traditional tales play a role in transferring the dominant ideology to future generations, therefore; they can continue to be a tool of oppression. Accordingly, a new understanding of fairy tales, called Counter-Tale or Anti-Tale, has emerged, which argues that tales should be cleaned from some sub-texts. In this study three examples of Anti-Tales are compared with their old versions and are evaluated within the frame of Critical Discourse Analysis to uncover the sexist discourse within them.

Keywords: Fairy tales, gender, critical discourse analysis, anti-tale.

* Öğr. Gör. Dr.; Dokuz Eylül Üniversitesi Dilbilimi Bölümü, meltem.sargin@deu.edu.tr.

** Mezun; Dokuz Eylül Üniversitesi Dilbilimi Bölümü, ezgiiseel@gmail.com.

Giriş

Her kültürde çocuklar, sosyalleşme sürecinin bir parçası olarak belirli rolleri ve davranışları benimsemeyi öğrenmektedirler. Roller, cinsiyet yoluyla tanımlanan ve organize edilen tutarlı, birbirine bağlı ilişki kalıplarıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri doğuştan gelmez veya diğer bir deyişle doğal değildir, toplumun bir ürünüdür. Bu nedenle çocukluk, kişinin cinsiyetini belirlemede ve öğretmede çok önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların öz algıları için önemli olan cinsiyet rolü kimliğinin gelişimi, çocukların akranları ve yetişkinler tarafından davranış biçimini etkileyerek, başkalarının davranışlarına ilişkin beklentilerine etki etmektedir.

Çocuklar; cinsiyet rolü kimliklerini ebeveynleri, ders kitapları, arkadaşları ve medya gibi dış kaynaklardan öğrenmektedir. Tüm bu yollarla çocuklar, cinsiyetlerine “uygun” şekilde davranmaları beklenen kız ve erkek çocuklar olarak inşa edilmektedirler. Çoğu çocuğun cinsiyet kimliği, toplumlarının sahip olduğu toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin evrensel olarak paylaşılan inançlarla şekillenmektedir. Bu paylaşılan inançlar genellikle aşırı basitleştirilmiş toplumsal cinsiyet rolü stereotipleri biçimini almaktadır (Saygan ve Uludağlı, 2021, s. 1).

Her toplum, bu gelenekleri teşvik etmek için tasarlanmış bilgi kaynakları içermektedir. Çocukların cinsiyet rolü kimliği gelişimine katkıda bulunmanın en etkili yollarından biri edebiyattır. Çoğu kültürde değerleri ve tutumları aktarmanın en önemli ve etkili yolu masal anlatmaktır ve okuryazar kültürlerde bu süreç çocuk kitaplarını içermektedir. Birçok okul öncesi çocuk için ortak bir deneyim, kitaplardan, özellikle resimli kitaplardan okunan masalları dinlemektir (Davis, 1984). Okul öncesi yaştaki çocukların masal şeması vardır ve en sevdikleri kitabı defalarca okumaktan zevk almaktadırlar. Koeller (1988), kitapların küçük çocuklara, hikayeleri dinleyerek ve tartışarak dünyaya bakışlarını harekete geçirirken, formüle ederken, test ederken, gözden geçirirken ve genişletirken rasyonel düşünme pratiği yapmada yardımcı olduklarını öne sürmüştür (Kortenhaus ve Demarest, 1993, s. 221).

Son iki yüzyılda toplumların gelişmesiyle masalların önemli değişimler geçirdiği açık bir gerçektir. Masallar başlangıçta, yetişkinler tarafından anaerkil topluluklardaki yetişkinlere sözlü olarak anlatılan oldukça eşitlikçi hikayelerdir. Daha sonra, on yedinci yüzyılın başlarında aristokrat kadınlar, bu halk masallarından motifler kullanarak salonlarda kendi masal versiyonlarını anlatmaya başlamışlardır. O dönemin masalları ile ilgili önemli bir gerçek şudur: “Edebî masalın kurumsallaşması 17. yüzyılda salonlarda başlarken yetişkinler içindi ve aristokrat kadınların, toplumda erkekler tarafından kendilerine önerilenlerden farklı alternatifler geliştirme ve tasarlama ihtiyacından doğdu” (Zipes, 1994, s. 23). Bu nedenle, her şey cinsiyet önyargısına karşı bir kadın tepkisi olarak başlamıştır ancak ironik bir şekilde, zaman geçtikçe, hikayeler erkeklerin kadınlar üzerindeki güçlerini artırma araçları hâline gelmiştir. Özellikle bu masallar yazılmaya başlandığında, erkeğin gücünün varlığı daha da belirgin hâle gelmiştir: “Edebiyat masalının ilk aşaması bir tür sınıf ve hatta belki de toplumsal cinsiyete el koymayı içeriyordu ... Masallar, kadınlar tarafından anlatılmış olsalar bile, erkek emirlerine veya fantezilerine göre yazılmıştır” (Zipes, 1999, s. 7). Masallar ne kadar çok yazılırsa, o kadar çok kadın evcilleştirilir ve hak ettikleri yerlere- evlerine ve mutfaklarına- yerleştirilir. On sekizinci yüzyılda kendi masallarını yayınlamaya başlayan kadın yazarların oluşturduğu masallarda bile kadın arzusu bastırılır, erdemler (erkeklerin belirlediği) ödüllendirilir, kadınlarda boyun eğme ve uysallık övülür ve gerçek güzellik olarak kabul edilir (Zipes, 1994, s. 28-30).

On sekizinci yüzyılın ilk yarısında iki ana nedenle çocuklar için masallar yazılmaya başlanmıştır: çocukları eğlendirmek ve onlara cinsiyet rollerini öğretmek. Örneğin, 1756'da Madam Le Prince de Beaumont, Güzel ve Çirkin'in çocuk versiyonunu yayınlamıştır ve hikâyeyi zaten değişmiş toplumun ahlaki standartlarına uyacak şekilde değiştirmiştir ve Madame de Beaumont'un kitabının içeriği veya başka bir deyişle, Güzel ve Çirkin, küçük kızlara iyi bir davranış duygusu aşlamayı amaçlayan cinsiyete özgü bir masal olarak ortaya çıkmıştır (Zipes, 1994, s. 32). Böylece toplum bir değişimden geçerken, çocuk edebiyatının sosyal işlevi de değişmiştir. Güzel ve Çirkin gibi hikayeler esas olarak kadınlara ataerkil yönetime boyun eğdirmeyi amaçlamış, mutluluğu bulmak için erkeklere kendilerini feda etmeyi öğretmiştir. Tatar'a göre “Tarihsel bağlamda bu masal, görücü usulü evliliklerde verilen genç kadınların, genellikle yaşlı erkeklere olan korkularını yatıştırmak için anlatılmıştır. (Candelaria, 2002). Dolayısıyla bu masallar ikili bir amaca hizmet etmiş ve hâlâ hizmet etmeye devam etmektedir. Bunlar eğlence ve eğitimidir.

On dokuzuncu yüzyılda dönüşüm neredeyse tamamlanmıştır. Ödenek karşılığında peri masalları gözden geçirilip değiştirilmiştir. Candelaria'ya göre Perrault, masalların kendisini değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda tonlarını da değiştirmiştir: “Cinsiyet ayrımları daha ince bir şekilde bilenmiş ve daha önce bilinmeyen bir sosyal görüşü yansıtan katı bir şekilde uygulanmıştır. Perrault'un kadın kahramanları çaresiz ve kendi kaderlerini kontrol edemeyen karakterlerdir. Perrault, kadının güzelliğine ve itaatkârlığına büyük değer vermiştir. Kadının amacı ve en büyük ödülü, zengin ve yakışıklı bir prensle evlenmektir” (Candelaria, 2002). Bu masallar cinsiyet klişeleştirmesinde o kadar başarılı olmuştur ki bugün bile bu roller pek çok kişi tarafından hafife alınmaktadır.

Çocuk edebiyatındaki bu değişime diğer bir katkı da Grimm Kardeşler tarafından olmuştur. Özellikle Wilhelm Grimm, masalları “burjuva izleyiciler için daha uygun ve ihtiyatlı” hâle getirmek amacıyla büyük değişiklikler yapmıştır (Zipes, 1999, s. 72). Grimm Kardeşler, masalların önceki versiyonlarını alıp, "uygunsuz" cinsiyet unsurlarını çıkarıp, Hıristiyanlığın unsurlarını ekleyip ve "o zamanın baskın ataerkil yasasına göre erkek ve kadın kahramanlar için belirli rol modellerini vurgulamışlardır" (Zipes, 1999, s. 74). Wilhelm Grimm, masalları değiştirerek çocuklara “çocukların öğrenmesi için uygun” olduğunu düşündüğü şeyleri öğreten hikayeleri yeniden yazmıştır. (Zipes, 1999, s. 74).

Günümüzde, çocuk edebiyatının köklü eserlerinden sayılan birçok masal cinsiyetçi söylemler açısından dikkat çekmiş ve toplumun bilinçlendirilmesi, masalların cinsiyetçi söylemlerden arındırılarak yeniden yazılması yönünde bir girişim başlamış, bu girişim Karşı Masal (Karşıt-Masal olarak da kullanılmakta) veya Anti-Masal olarak adlandırılmıştır (Atay, 2019, s. 261). Ülkemizde de bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. Araştırmamızda incelediğimiz Odeabank'ın “Eşit Masallar” adlı sosyal sorumluluk projesindeki Anti-Masal örnekleri ülkemizde yapılan bu tür çalışmalara bir örnek teşkil etmektedir.

1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

1.1. Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Cinsiyet eşitsizliği dilbilim alan yazınında genellikle eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmakta ve bu yüzden de Eleştirel Söylem Çözümlemesi (ESÇ) çerçevesinde incelenmektedir. Bizim çalışmamızın kuramsal temelini de ESÇ oluşturmaktadır.

‘Söylem’ çoğunlukla dilsel ve diğer göstergebilimsel kaynaklarla anlam oluşturan toplumsal etkinlikler olarak tanımlanabilir (Stillar, 1998, s. 12). Dil aracılığıyla anlam oluşturma sözlü ve yazılı metinler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, söylemin somut ürünleri metinlerdir. Metinlerin incelenmesi sonucunda bu metinleri üreten toplumsal gruplar, amaçları, ideolojileri, güçleri hakkında bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

ESÇ’nin öncülerinden olan Fairclough (1992, s. 37-38) söylemin toplumsal boyutuna önem vermektedir. Toplum ve söylem karşılıklı etkileşim içerisindedir. Söylem toplumsal koşullandırmaların etkisi altında üretilmekte ve karşılığında kendisi de toplumu etkilemektedir (Fairclough 1989, s. 23). Bir diğer deyişle, söylem toplumsal olarak şekillendirildiği gibi kendisi de toplumu şekillendirmekte, toplumsal bir kurgulayıcı görevi görmektedir (Oktar, 2001, s. 74).

ESÇ alanının en önemli temsilcilerinden bir diğeri olan Van Dijk da söylemin toplumsal boyutuna vurgu yaparak söylemi oluşturan dilsel seçimlerin toplumsal bilişin bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Buna göre söylem yalnızca metinsel özellikler ve toplumsal etkileşim açısından ele alınmamalı aynı zamanda üretilmesi ve anlaşılması sürecinde gerekli olan bilişsel temsil ve stratejilerle de ilişkilendirmelidir (Van Dijk, 1990, s. 164). Toplumsal biliş ve stratejiler aslında ‘ideoloji’ kavramını içine almaktadır (Van Dijk, 1998, s. 5).

Kısacası, söyleme bu şekilde eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında metin üretiminde yapılan dilsel seçimlerin altında ideolojinin yattığını söylemek mümkündür. İdeoloji kavramı genellikle politikayla ilişkilendirilse de “kişinin ya da toplumun dünyayı anlamlandırırken başvurduğu inançlar, değerler ve ulamlar dizgesi” biçiminde daha kapsayıcı bir biçimde tanımlanabilir (Oktar, 2002, s. 37). Söz konusu bu dizge, toplumsal, tarihsel, kültürel ve politik süreçler içinde oluşarak algılanan gerçekliği koşullayan; dile yansıtılarak söylemin yapılanmasında rolü olan her türlü bilgiyi, düşünceyi ve değeri kapsamaktadır (Büyükkantarcıoğlu, 2001, s. 223).

Bu bilgilerin ışığında şunları söylemek mümkündür: Üretilen söylemler içinde, genellikle örtük bir biçimde, ideolojiyi barındırmakta ve bu ideolojinin gerisinde güç ilişkileri bulunmaktadır. Toplumda gücü elinde tutan kesim bu gücü kaybetmemek için kendi ideolojisinin metinler aracılığıyla yeniden üretilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Metinlerde kodlanan ideoloji, benzer metinlerin tekrarlanması (gelenekselleşmesi) sayesinde toplumsal bilişi etkilemekte, normal olmayan şeyler bile meşrulaşarak normalmiş gibi algılanabilmektedir. İşte, ESÇ’nin amacı metinlerde örtük biçimde yer alan güç ilişkilerini görünür kılmaktır. Bu yolla, karşı grupların, haklarını savunma yolunda harekete geçmeleri sağlanabilmektedir (Fairclough ve Wodak, 1997, s. 271-280). ESÇ’nin genellikle odaklandığı konular ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, toplumda aşağılanan gruplar, savaş, savaş haberlerinin medyada sunulmuş biçimi, iktidar- muhalafet karşıtlığı gibi toplumsal sorun ve konulardır (Van Dijk, 2001, s. 352).

Bizim çalışmamız da cinsiyet ayrımcılığını eleştirel bir bakış açısıyla ele alarak peri masallarındaki erkek egemen ideolojiye dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Yüzyıllardır anlatıla gelen masallarda kadınlar toplumsal yaşamda edilgenleştirilmiş, erkeklerin öngördüğü biçimde belli kalıplara sokularak tasvir edilmiş ve bu durum tekrarlana tekrarlana normalleşerek sorgulanmaz hâle gelmiştir. Alıcısı özellikle çocuklar olan masallar aracılığıyla cinsiyet rolleri küçük yaştan itibaren insanlara dayatılmış, benimsetilmiş ve yaşamı anlamlandırma süreçleri örtük biçimde kontrol altına alınmıştır. Son zamanlarda toplumdaki güç dengelerinin değişip

kadınların farkındalığı artınca bu türden cinsiyet ayrımcılıklarını ortadan kaldırma çabaları pek çok alanda gündeme gelmiştir. Bu alanlardan biri de metin üretme geleneği, yani söylemdir. Daha önce belirttiğimiz gibi, söylem toplumu şekillendirirken (peri masallarının bireylere cinsiyet rollerini yüklemesi), toplum da söylemi şekillendirebilmektedir (Anti-Masallar aracılığıyla cinsiyet rollerini eşitlikçi hâle getirmek).

1.2. Toplumsal Cinsiyet

Çalışmamız masallardaki cinsiyetçi söylem ve buna karşı geliştirilen Anti-Masalları konu aldığı için kuramsal çerçevede toplumsal cinsiyet kavramına değinmek de yerinde olacaktır.

Erkek veya kadın, hem toplumun bireye biçtiği roller sistemi içerisinde anlam kazanan erkek veya kadın oluşunu hem de bireyin biyolojik açıdan er veya dişi oluşunu ifade eden iki terimdir. Ancak ne var ki bu terimlerde anlam bulan biyolojik boyutla biyolojik yapıda oluşan toplumsal boyut birbirlerinden çok ayrı şeylerdir. Toplumsal boyutu ele alındığında cinsiyetimiz, verili bir özelliği değil, gece gündüz oluşan, gündelik eylemlerimizle inşa edilen bir şeyi ifade etmektedir. Doğduğumuz ilk andan itibaren bu inşa sürecinin içinde yer almaktayız. Doğumumuzun ardından, hiç süre geçmeden, biyolojik cinsiyetimiz etrafında şekillenip anlam kazanan bir davranışlar dizisinin üyesi hâline gelmekte, getirilmekteyiz. Bu konuya bir örnek vermek gerekirse, doğacak bebekleri için eşya ve kıyafet hazırlığı yapan ebeveynlerin eşyaların biçim ve renkleri konusunda seçimlerini yaparken, bebekten yaşamı boyunca üyesi olması beklenen tutum, davranış ve roller dizisini inşa etmenin ilk adımını atmalarıdır. Doğum sürecinin ardından, çocuk için belirlenen toplumsal dünya daha da belirginleşir; saç biçimi ve boyu, giydiği kıyafetler, oyuncaklar, hitaplar, çocuğa yönelik davranışlardaki sevginin şekli ve dozu, çocuk için uygun görülen ve ayıplanan davranışlar hatta çocuk için uygun görülen ve istenen meslekler vs. tüm bunlar söz konusu inşa eyleminin sonraki birtakım aşamalarını oluşturmaktadır (Vatandaş, 2007, s. 30).

Aslında tutum, davranış ve rollerle alakalı olan kadınlık ve erkeklik, dişi yahut er oluş temelinde biçimlenen iki değişik boyutu belirtmektedir. Bu ayrım toplumlar açısından son derece önemlidir. Bu sebeple de alanları epey net bir biçimde birbirinden ayrılmıştır. Buna göre birey ya er ya da dişidir; bunun sonucu da ya erkektir ya da kadındır. Toplum tarafından bireyden, değişmez bir ölçüt kabul ettiği biyolojik cinsiyetine göre davranışlar sergilemesi beklenir; birey toplumun hazırladığı davranışlar dizisini kabullenmesi ve bu davranışlar dizisini uygulaması için zorlanır. Temelinde cinsiyet birbirinden ayrılan tutum, davranış ve rollerin herhangi bir biçimde birbirine katılmasına izin vermez; bu denli, bir karışıklığa müsaade etmez ve bu husustaki umursamazlıkları veya ihmalkarlığı direkt tepki ile karşılamaktadır (Vatandaş, 2007, s. 30-31).

Dilde ve günlük yaşantıda herhangi bir ayrıma gidilmeden beraber ifade edilmelerine rağmen, cinsiyet temelinde biçimlenen biyolojik özellikle söz konusu özelliğin üzerinde kurulan toplumsal durum, bilim çevrelerinde cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) terimleri ile adlandırılarak birbirlerinden ayrı tutulmaktadır. Bahsedilen bu ayrımın tarihiyse son derece günceldir. İlk olarak 1968 senesinde Robert Stoller tarafından ortaya atılan toplumsal cinsiyet kavramı, Sex and Gender (Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet) adlı çalışma ile literatüre girmiştir (Akbalık, 2013, s. 82).

Kadın ve erkeğin birer birey olarak yer aldıkları toplumdaki rolleri, statüleri, sorumlulukları ve görevleri ayriyeten toplumun da bireye bakış açısını, bireylerden beklentilerini ve algılarını da toplumsal cinsiyet kapsamaktadır (Sancar vd., 2006). Cinsiyet insanın doğumuyla belirlenirken, toplumsal cinsiyet içinde yaşanan toplum tarafınca belirlenmektedir. Biyolojik cinsiyet doğal bir biçimde oluşup değiştirilemezken, toplumsal cinsiyet farklılığı sosyal yapılandırma ile oluştuğu için değiştirilmesi mümkündür. Giddens'a göre (2008) toplumsal cinsiyet, "Toplumsal olarak belirlenmiş dişilik ve erilik kavramları ile ilintilidir ve bireyin biyolojik cinsiyetinin direkt bir sonucu olmak zorunda değildir" (Salman Erden, 2019, s. 16).

Ann Oakley, 1972 senesinde yayımlanan *Sex, Gender and Society*'de açıkladığı üzere, cinsiyet (sex) biyolojik temelde kadın/erkek ayrımından bahsederken, toplumsal cinsiyet (gender) kadınlık ile erkeklik arasındaki toplumsal açıdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır şeklindeki açıklamasıyla toplumsal cinsiyet (gender) terimini sosyolojiye dahil etmiştir. Geleneksel bakış açısında her ne kadar, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin yalın ve anlaşılır bir biçimde birbirleriyle örtüştüğü anlayışı sürüyor olsa da bugün artık söz konusu ikilinin birbirlerinden ayrı anlamsal yönlerini konu edinen geniş çaplı bir literatür oluşmuş durumdadır (Vatandaş, 2007, s. 30).

Bir canlı türü olarak insanın iki farklı cinsiyette var olması toplumsal yaşamda farklı ve eşit olmayan roller yüklenmelerini ve farklı muameleye tabi olmalarını gerektirmektedir. Bu roller giriş bölümünde sözü edildiği gibi kadınlar aleyhine gelişmiş, kadınların toplumsal yaşam içerisinde ikinci planda kalmasını, erkeklere itaat etmesini, özgür iradesiyle karar vermemesini, ev işleriyle meşgul olup eş ve anne kimliklerinin dışına çıkmamasını hedefleyen bir anlayışın çocukluktan itibaren onlara dayatılmasını hedefleyen toplumsal pratikler geliştirilmiştir. Cinsiyetçi söylem de bu toplumsal pratiklerin içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Cinsiyetçi söyleme dikkat çekmeye çalışan çalışmalara alan yazında sıkça rastlanmaktadır. Ancak, bir söylem türü olarak masalların toplumsal bilşi, dolayısıyla da toplumsal cinsiyet rollerini etkileyen önemli bir olgu olduğu görüşü, özellikle de Anti-Masal kavramı oldukça yenidir. Bu nedenle, Türk alan yazınında yeni olan bu kavrama dikkat çekmeyi amaçlayan çalışmamızın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Çalışmanın Amacı

Çalışmamız, son yıllarda önem kazanan 'eşitlik dilde başlar' anlayışı ile toplumsal cinsiyet kavramına ve cinsiyet eşitliğine dikkat çekme düşüncesinden ortaya çıkmış ve dilde eşitliği sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş bir sosyal sorumluluk projesinden yararlanılmıştır. Çalışmamızın amacı yıllardır dilden dile dolaşan, dünya çapında ünlenmiş çocuk edebiyatında başyapıt sayılan üç masalı, yeniden yazılmış versiyonları ile karşılaştırarak söz konusu masalarda ne gibi değişiklikler yapıldığını ortaya çıkarmak ve elde edilen bulguları cinsiyet açısından eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektir. Dili cinsiyetçi kullanımlardan arındırma konusunda, özellikle Anti-Masallarla ilgili olarak Türk alanyazınında yapılmış çok fazla çalışma olmadığı için çalışmamızın konuya dikkat çekerek alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. Bütünce ve Yöntem

Çalışmanın bütüncesini çocuk edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturan ve cinsiyet rolleri açısından zengin peri masalları ve bu masalların cinsiyetçi söylemlerden arındırılarak

modern çağa uygun şekilde yeniden yazılmış biçimleri olan Anti-Masal metinleri oluşturmaktadır. Anti-Masallar Odeabank'ın sosyal sorumluluk adına gerçekleştirdiği Eşit Masallar projesinde yer alan kitaplardan üçü olan Rapunzel, Kurbağa Prens ve Sindirella masallarıdır. Bu masallar ve orijinallerinin anadilimize uyarlanmış basımları çalışmanın bütüncesini oluşturan metinlerdir. 18. yüzyıldan başlayarak manipülasyon yoluyla değiştirilen masalların günümüzde yeniden manipülasyonla düzenlenmesi eleştirel açıdan incelenmeye değer görülmektedir.

Çalışmamızda kullanılan inceleme yöntemi Van Dijk'ın makro-yapı ve mikro-yapı çözümleme modeline dayanmaktadır. Van Dijk'a göre, söylemin makro (büyük ölçekli) yapısını toplumsal olarak paylaşılan bilgi, tutum, ideolojiler, normlar, değerler ve katılımcıların topluma ve birbirleriyle olan ilişkileri oluşturmaktadır. Mikro (küçük ölçekli) yapı ise toplumsal üyelerin sözlü ve yazılı metinler aracılığıyla gerçekleştirdiği eylem ve etkileşimlerden meydana gelmektedir (2015, s. 70-71). Buna koşut olarak masalların büyük ölçekli yapısı olay örgüsü, katılımcılar, mekân, niyet gibi bağlamı oluşturan öğelerle, küçük ölçekli yapı ise katılımcıların etkileşim hâlindeyken yaptıkları dilsel seçimlerle örtüşmektedir. Buradan hareketle çözümleme yönteminin basamakları şu şekilde sıralanmaktadır:

i) Masal ve Anti-Masal çiftlerinin olay örgüsü ve katılımcıların rolleri açısından incelenip karşılaştırılması

ii) Söylemin katılımcıları (masal kahramanları ve anlatıcı) tarafından yapılan dilsel seçimlerin incelenmesi

iii) Elde edilen bulguların cinsiyet rolleri açısından yorumlanması

4. Bulgular ve Tartışma

Yukarıda belirtilen yöntem uyarınca çalışmadan elde edilen bulgular büyük ölçekli metin çözümlemesinden elde edilen bulgular ve küçük ölçekli metin çözümlemesinden elde edilen bulgular olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir.

4.1. Büyük Ölçekli Metin Çözümlemesinden Elde Edilen Bulgular

4.1.1. Makalede Kaynak Gösterme

Büyük ölçekli çözümlemede masal metinlerinin olay örgüleri incelenmiş orijinal masal ve Anti-Masallardaki farklılıklar belirlenmiştir. Bu farklılıklar daha iyi görülmesi amacıyla tablolastırılarak aşağıda sunulmuştur. İlk olarak Rapunzel masalının orijinal ve Anti-Masal versiyonları karşılaştırılarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 1: Rapunzel Masalı Olay Örgüsü

Orijinal Masal	Yeniden Yazılmış Masal
Cadı, Rapunzel'i ailesinden zorbalıkla alıp ona kötü davranmıştır.	Cadı, Rapunzel'i kötü krala karşı cesur evlatlar yetiştirmek istediği için, Rapunzel'in annesine onu birlikte büyütme teklif ederek yanına almıştır.
Cadı kötü karakterde bir kadındır.	Cadı iyi karakterde bir kadındır.
Cadı Rapunzel'i çok güzel bir genç kız olduğu için ondan başka kimse görmesin diye kuleye hapsedmiş ve onu yalnızlığa mahkûm etmiştir.	Rapunzel'in kendisi dışında dört kız kardeşi vardır. Cadı Rapunzel'i ve kardeşlerini, kötü kral yüzünden açlık içinde yaşayan halka meyve ve sebze tohumu üretmeleri amacıyla eğitmiştir. Kızlar, kralın çalışanlarına yakalanmamak için yüksek duvarlarla çevrili bir kulede yaşayıp kulenin bahçesine tohumlar ekmişlerdir.

Cadı Rapunzel kaçmasın diye kuleye ne kapı ne de merdiven yapmadığı için Rapunzel saçlarını uzatıp her akşam cadıyı, saçlarını aşağı sarkıtarak yukarı çekmektedir.	Cadı artık yaşlandığı için yüksek kulenin merdivenlerini çıkmakta zorlanmıştır bu yüzden Rapunzel onu kuleye çekebilmek için saçlarını uzatmıştır.
Prens kuleye tırmandığında Rapunzel ilk başta korksa da daha sonrasında mutlu olmuş ve prensle birbirlerine âşık olmuşlardır.	Prens kuleye tırmandığında Rapunzel izinsiz böyle bir şey yaptığı için prene öfkelenmiştir.
Prens geldiğini ağzından kaçırın Rapunzel, cadı tarafından saçlarının kesilmesi ile cezalandırılmıştır. Cadı prensi de cezalandırılmıştır.	Rapunzel prene kulede ne yaptıklarını anlatmış prens de Rapunzel'e hayranlık duyarak ona yardım etmeye karar vermiştir.
Cadı Rapunzel'in saçları sayesinde var olduğu için saçlarını kestğinde gölgeler alemine geçmiş cadıdan kurtulan Rapunzel prene kavuşmuştur ve prensin ülkesine gidip sonsuza kadar mutlu mesut yaşamışlardır.	Yıllar süren çabanın ardından, halkın meyve ve sebzelere, eski tarlalarına kavuşacağı gün gelmiştir. Rapunzel saçlarını omuz hizasında kesip eteğini giyip bir sürü tohumla kuleden ayrılmıştır. Prens saraya giden yola sapacakken Rapunzel'e elini uzatıp "Dünyayı birlikte yeşillendirelim mi?" diye sormuştur ve beraberce dünyayı yeşillendirmek için yola koyulmuşlardır.

Olay örgüleri karşılaştırılan iki eserde birçok ayrım dikkat çekmektedir. Olay örgüsünde en göze çarpan değişimlerden biri cadının orijinal eserdekini tam aksine çok iyi bir karakter olmasıdır. Birçok masal, roman, film ve dizide geçmişten beri cadıların kötü varlıklar olduğuna, insanlara kötülükten beslendiklerine vurgu yapılmış ve cadılar kadın cinsiyetinde temsil edilmiştir. Anti-Masalın olay örgüsünde cadının, yaşadığı ülkenin çıkarı ve halkın iyiliği için kötü krala karşı mücadelesi, birbirinden iyi beş kız çocuk yetiştirmesi bu algıyı yıkmak için düşünülmüştür. Orijinal masalda cadı, Rapunzel'in büyüdükçe çok güzel bir kız olduğunu fark ettiği için kuleye kapatmış, Anti-Masalda ise cadı, kral ve kralın çalışanları, halka tohum yetiştirmeye çalıştıklarını görmesin diye kızlarıyla beraber kulede yaşamaya başlamıştır. Yine orijinal masalda cadı, Rapunzel kuleden kaçmasın diye kuleye ne merdiven yapmış ne de kapı koymuştur; bu sebeple de Rapunzel'in saçlarını uzatması ve cadıyı her akşam yukarı çekmesi gerekmiştir. Anti-Masalın olay örgüsünde ise Rapunzel, cadı artık yaşlandığı için merdivenleri çıkamıyor diye ona yardım etmek adına kendi isteğiyle saçlarını uzatmıştır. Kısacası masalın yeni versiyonunda cadı yine kadın ama kötü değil, iyi bir karakter olarak temsil edilmiştir.

Orijinal masalda, prens kuleye tırmandığında Rapunzel ilk başta korksa da sonrasında hemen prene âşık olup onunla kaçmanın yollarını ararken Anti-Masalda Rapunzel, prensin izinsiz bir şekilde kuleye çıkmasına öfkelenmiş ve ona yaptığının yanlış olduğunu belirtmiştir. Prens kulede ne yaptıklarını merak ettiğinde her şeyi anlatmış ve prens ona hayran olmuş ardından ona yardım etmeye başlamıştır. Burada yine orijinal eserdeki olay örgüsünde, çaresiz kadının bir erkek tarafından kurtarıma umudu söz konusu iken diğer masalda kendine güvenen ve cesur kadının temsili söz konusudur.

Orijinal masalda cadı, Rapunzel'in ağzından kaçırması üzerine prensin geldiğini öğrenince kulede sinsice prensin gelmesini bekleyip, prens geldiğinde Rapunzel'in saçlarını keserek onu uzak çöllere göndermiş, prensi de pencereden aşağı atmıştır. Bunun sonucunda prens kör olmuş ve çöllerde Rapunzel'i aramaya başlamıştır. Yıllar sonra bir çölde Rapunzel'in sesini duymuş ve birbirlerine kavuştukları anda Rapunzel'in gözyaşlarının prensin gözlerine düşmesi sonucu bir mucize olmuş prensin gözleri açılmıştır. Prens ve Rapunzel prensin ülkesine giderek sonsuza kadar mutlu yaşamışlardır. Anti-Masalda ise yıllar süren çabanın ardından, halka meyve ve sebzelerin, eski bolluk bereketin ulaştırılacağı gün gelmiş Rapunzel saçlarını omuz hizasında kesip, eteğini giymiş, kardeşleri ve prensle birlikte halka tohum dağıtmak için

yola koyulmuştur. Rapunzel'in saçlarını omuz hizasında kesip, eteğini giyerek yola koyulmasının vurgulanmasının sebebi orijinal masaldakinin aksine Rapunzel'in özgür bir genç kadın olduğunu ve kendi dış görünüşü üzerinde kendisinin söz sahibi olduğunu belirtmektir. Anti-Masalın sonunda prens tam saraya sapacakken Rapunzel'e elini uzatıp "Dünyayı birlikte yeşillendirelim mi?" diye sormuş ve Rapunzel'in bunu kabul etmesiyle el ele yola koyulmuşlardır.

Her iki masalın sonu karşılaştırıldığında, masalarda sadece başına talihsiz olaylar gelen güzel kadınlar ve bir gün onları kurtaran prensler değil, kendine güvenen, mücadele eden, cesur ve özgür kadınlarla onlara saygı duyan ve mücadelesinde onların yanında duran erkeklerin de mümkün olabileceği ve sadece aşk için değil aşkın yanında eşitliğe yardım için, barış için, doğayı korumak için de el ele veren kadın ve erkek figürünün olabileceği sonucu çıkarılmaktadır.

Bütüncemizde yer alan ikinci masal olan Kurbağa Prens masalının büyük ölçekli yapısının Anti-Masal versiyonuyla karşılaştırılması sonucunda da Tablo 2'de görülen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 2: Kurbağa Prens Masalı Olay Örgüsü

Orijinal Masal	Yeniden Yazılmış Masal
Ülkeyi kral yönetmektedir.	Ülkeyi kralın üç kızı yönetmektedir.
Prenslerin güzelliği ön plandadır.	Prenslerin her birinin ayrı yetenekleri ön plandadır.
Topu kuyuya kaçan prenses çaresizce ağlamaktadır ve kurbağadan yardım istemektedir.	Topu kuyuya kaçan prenses bir ağaç dalı bularak şapkasını toka yardımıyla ağaç dalına takıp topunu kuyudan kurtarmaya çalışmaktadır.
Prens kurbağaya topunu kurtarması karşılığında verdiği sözü tutmamaktadır.	Prens kurbağaya arkadaşlığın çaba gerektirdiğini belirterek yanından ayrılmaktadır.
Prens kurbağadan tiksiniyor ve ona verdiği sözleri babasının uyarısı sebebiyle isteksizce yerine getirmektedir.	Prens bir anlık kurbağadan tiksinsen de ailesinin önerileri doğrultusunda tavrının yanlış olduğunu fark ederek kurbağaya verdiği sözleri zevkle yerine getirmektedir.
Prens kurbağaya kaba davranmaktadır.	Prens ve kurbağayla iki iyi dost olmaktadır.
Prens hayvanlara eziyet ettiği gerekçesiyle kurbağaya dönüştürülmektedir.	Prens insanlarla alay ettiği, kızların aklını ve bilgisini küçümsediği ve hayvanlara işkence ettiği için kurbağaya dönüştürülmektedir.
Kurbağa prensesin yanında uyuyunca prens dönüşmektedir.	Prens ile kurbağa gerçekten dost oldukları ve prens kurbağanın gözyaşını sildiğinde kurbağa prens dönüşmektedir.
Prens ve prens evlenmiştir.	Prens ve prens çok iyi iki dost olarak kalmaktadır. Ülke yönetiminde birbirlerinden destek almaktadırlar ve o yıl iki komşu ülkede de "eşitlik yılı" ilan edilmiştir.

Olay örgüsünün karşılaştırıldığı tabloda verilen bilgilere daha detaylı bakılacak olursa ilk olarak söz konusu masalın orijinalinde ülkeyi kralın yönettiğini, Anti-Masalda ise kral ve kraliçenin yaşlanması sebebiyle ülkeyi kızlarının yönettiği ayrımı dikkat çekmektedir. Orijinal masalda eril egemenliğe vurgu yapılırken Anti-Masalda yönetimde eşitlik ve kadına yer verilmesi dikkat çekmektedir. Orijinal eserde kralın kızlarının güzelliği ön planda tutulurken, Anti-Masalda kralın üç kızının da birbirinden yetenekli olduğu ve hepsinin ayrı alanlarda çok başarılı olmaları ön plana çıkarılmaktadır. Bu da kadınların sadece güzel olmalarının yaşamın

her alanında yeterli olmadığı, dış görünüşten ziyade yetenekleri ve başarıları işlerle de ön planda olabileceklerine yapılmış bir vurgudur.

Orijinal masalda prenses topu kuyuya kaçtığına çaresizce ağlamaktan başka bir şey yapmamaktadır ancak Anti-Masalda prenses topunu kurtarmanın yollarını arayıp başarısız da olsa zekice bir yöntem bulmaktadır. Asıl metinde prenses hiç çaba göstermeksizin yardım beklerken Anti-Masalda prenses zekasından yardım almaktadır, bu da yine kadınların zorluklar karşısında doğrudan bir başkasının yardımına ihtiyaç duyması yerine zekasını veya gücünü kullanabileceğini göstermektedir. Orijinal masalda prenses kurbağaya kaba davranan şımarık biri olarak betimlenirken Anti-Masaldaki prenses, bir anlığına kurbağa gözüne çirkin gelse de dost canlısı, anlayışlı ve kibar biri olarak betimlenmiştir.

Orijinal masalda prens hayvanlara eziyet ettiği gerekçesiyle kurbağaya dönüştürülürken, Anti-Masalda insanlarla alay ettiği, kızların aklını ve bilgisini küçümsediği ve hayvanlara işkence ettiği için kurbağa dönüştürülmüştür. Bu ayrımla da sadece tek bir gruba yönelik değil ayırım yapılmaksızın tüm canlılara saygılı ve eşit yaklaşılması gerekliliğini vurgulamak amaçlanmıştır. Orijinal hikâyede prenses kurbağayı öptüğünde kurbağa, yakışıklı bir prens dönüşürken, yeniden yazılmış hikâyede kurbağa, prenses onun pişmanlığını derinden hissedip onun gözyaşlarını sildiğinde prens dönüşmüştür. Anti-Masalda bir masal klişesi sayılabilecek “mucize öpücük” yerine, iki karşı cinsin birbirini anlaması ve bir yakınlaşmaya gerek duyulmaksızın mucizelerin yaşanabilmesi durumuna dikkat çekilmiştir.

Çoğu masalda karşılaşıldığı biçimde Kurbağa Prens masalının orijinalinde de masalın sonunda prens ve prenses evlenip mutlu mesut yaşamışlardır. Ancak, Anti-Masalda alışılmadık biçimde prens ve prenses çok iyi iki dost olmuş ülkelerin yönetiminde birbirleriyle yardımlaşmış hatta iki komşu ülkede olayların yaşandığı seneyi “eşitlik yılı” ilan etmişlerdir. Buradan her masalın mutlu bitmesi için sonunda prens ve prensesin birbirlerine âşık olup evlenmeleri gerekmediği bazen iki karşı cinsiyetin hayatlarının kesiştiği noktada birbirlerinin sadece dostluğuna ve anlayışına ihtiyaç duyabileceği ve her canlının eşit koşullarda yaşaması için mücadele etmesiyle de mutlu sona ulaşılabilmesi mesajı çıkarılmaktadır.

Çalışmamızın bütüncesinde yer alan üçüncü ve son masal olan Sindirella masalı da orijinal ve Anti-Masal versiyonları karşılaştırıldığında Tablo 3’te görülen farklılıklar saptanmıştır.

Tablo 3: Sindirella Masalı Olay Örgüsü

Orijinal Masal	Yeniden Yazılan Masal
Sindirella annesinin ölümünün ardından üvey annesi ve üvey kız kardeşleri ile yaşamaktadır.	Sindirella annesinin ölümünün ardından kız kardeşi ve erkek kardeşi ile beraber yaşamaktadır.
Ülkenin prensi balo düzenleyerek kendine bir prenses aramaktadır.	Kral ve kraliçenin ölümünden sonra ülkeyi yöneten prens ve prenses anlaşılmadıkları için zeki bir vezire ihtiyaç duyulmuş bu yüzden balo düzenlemiştir.
Sindirella baloya gidemediği için çok üzülmüştür.	Sindirella baloya gidememesini umursamadan, kendini mutlu hissettiği yer olan tavan arasında kitaplarını okumaya devam etmiştir.
Peri, Sindirella’yı prensin kalbini çalsın diye hazırlayıp baloya göndermiştir.	Peri, Sindirella’yı ülkeye zeki bir vezir lazım olduğu için, ülke yararına bu baloya gitmesi gerektiğine ikna ederek göndermiştir.
Sindirella baloda güzelliğiyle prensin dikkatini çekmeyi	Sindirella zekice yanıtları ve bilmeceleri ile prens ve

başarmış ve saatlerce dans etmişlerdir.	prensese etkilemiştir.
Sindirella düşürdüğü ayakkabısının teki sayesinde prensin adamları tarafından bulunmuştur.	Sindirella'nın partiden ayrılmadan önce sorduğu bilmecenin cevabını arayan prens ve prensese tek doğru cevabı yine Sindirella vermiş ve bu şekilde bulunmuştur.
Sindirella ve prens evlenmiş, mutlu mesut yaşamışlardır.	Prens ve prensese, Sindirella'nın zekasına hayran kalıp ona onlarla beraber çalışma teklifi sunmuşlardır.

Olay örgüleri karşılaştırılan iki masalda en dikkat çekici ayırım, orijinal masalda Sindirella'nın sürekli olarak güzel ve çaresiz bir kız olarak resmedilirken, anti masalda çok zeki ve kendi kendine yetebilen bir kız olarak sunulmasıdır. Orijinal masalda üvey anne ve üvey kız kardeşler kötü karakterlerdir ve hepsinin cinsiyeti kadındır. Anti-Masalda ise Sindirella'nın birlikte yaşadığı erkek ve kız kardeşi vardır. Yine orijinal masalda Sindirella'nın üvey kız kardeşlerinden güzel olması yüzünden kıskanıldığı belirtilmektedir. Anti-Masalda Sindirella kardeşlerine göre daha zeki olmasıyla ön plandadır. Orijinal masalda kadınlar arasında bir güzellik yarışı söz konusuysen, Anti-Masalda her iki cinsiyet için de zekâ yarışı söz konusudur. Bu da kadının sadece güzelliği ile değil zekasıyla da birilerinden üstün olabileceğine bir göndermedir.

Orijinal masalda prens prensesini bulmak için balo düzenlerken, Anti-Masalda prens ve prensese ülke yönetiminde fikir ayrılıklarına düştikleri için zeki bir vezire ihtiyaç duymalarından dolayı bir balo düzenlemeye karar vermişlerdir. Söz konusu balolar için orijinal masalda peri, Sindirella'ya prensin kalbini çalsın ve yaşadığı kötü hayattan kurtulsun diye yardım ederken, Anti-Masalda peri, Sindirella'ya ülkenin refahı için zeki bir vezir lazım olduğundan yardım etmiştir. Yani orijinal masaldaki Sindirella yaşadığı hayattan kurtulmak için bir prensin ona âşık olmasına muhtaçken Anti-Masalda parlak zekâsı sayesinde koskoca ülkenin veziri olabilecek potansiyelde bir genç kadındır ve orijinal eserde Sindirella prensi yalnızca güzelliğiyle etkilerken, Anti-Masalda Sindirella, prens ve prensese kıvrak zekâsı ve bilmeceleriyle kendine hayran bırakmıştır.

Orijinal masalın sonunda ayakkabısının teki sayesinde bulunan Sindirella, prensle evlenerek mutlu mesut yaşarken, Anti-Masalda Sindirella, balodan ayrılmadan önce sorduğu ve cevabını onun dışında kimsenin bilmediği bilmecesi ile prens ve prensese tarafından bulunmuş ve ülkenin veziri olması için teklif almıştır.

Bütüncedeki masalların büyük ölçekli yapısının incelenmesi sonucunda orijinal ve Anti-Masallarda saptanan en önemli farkın kadın ve erkek karakterlerin okuyucuya sunulduğu biçiminde olduğu görülmektedir. Orijinal masallarda kadınlar güzel ama çaresiz, kendi geleceğini seçme konusunda inisiyatif kullanamayan, tek geleceği yakışıklı bir prensi kendine âşık edip evlenmek olan prensesler ya da kötülük timsali üvey anne ve kardeşler veya cadılar olarak temsil edilirken Anti-Masallarda iyi kalpli, cesaretleri, özgüvenleri, zekâları ve güçleriyle var olan, olaylarda etken katılımcılar olarak yer alan karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek karakterlerin rollerinin ise hayatını birleştireceği güzel bir prensese aramayı kendine görev edinen prenslerden kadın ve erkeklerin eşit yaşadığı bir düzen için mücadele eden prenslere evrildiği görülmektedir. Kısacası, çocuk edebiyatında kült sayılan eserlerin daha eşitlikçi bir dille yeniden yazıldığı Anti-Masallarda cinsiyetlere yüklenen kalıp yargıların yıkılmaya çalışıldığı açıkça görülmektedir. Ayrıca, masalların olay örgülerinde yapılan değişikliklerle, özellikle olayların gelişimindeki neden-sonuç ilişkilerinin yeniden kurulmasıyla

okuyuculara toplumda yalnızca kadın ve erkek arasında değil, insan ve hayvan, yönetici ve halk arasında da olmak üzere farklı düzlemlerde eşitliğin olması gerektiği iletisi verilmektedir.

Masalların büyük ölçekli yapısında dikkat çeken bir başka farklılık da gerçeklik düzleminde. Anti-Masallarda, geleneksel masalların fantastik öğelerinin yumuşayarak ‘büyülü gerçekçilik’e evrildiği söylenebilir. Todorov (2004) fantastik kavramını bildiğimiz dünyanın yasalarının açıklamaya ve kabul etmeye yetmeyeceği, gerçek yaşama ve dünyaya katılan olanaksız şey, bir ‘gizem’ olarak tanımlamakta ve bu kavramı yazında hem olay hem, karakterler hem de okuyucu açısından ele almaktadır (s. 31-33). Geleneksel masallar bu tanıma uyan özellikler göstermektedir: doğüstü olaylar, doğüstü kahramanlar, okuyucuyu (dinleyiciyi) şaşırtan, ürküten, açıklanamayan gizemler. Postmodernist bir akım olarak ortaya çıkan ‘büyülü gerçekçilik’ ise doğüstü öğeleri gerçek, alışılmış olan öğelerle bir arada ve mükemmel bir oranda kullanarak okuyucuyu şaşırtmayacak şekilde kaynaştırmaktadır (Emir ve Diler, 2011, s. 54). Anti-Masallardaki olay ve karakterlere bakacak olursak, yine periler ve cadılar gibi fantastik öğeler bulunmakla birlikte bu doğüstü kahramanlar gerçek insanlar gibi davranmakta, büyüün yerini iyilik ve bilgelik almakta, günümüzde masalların özellikle hedef kitlesi durumunda olan çocuklara psikolojik ve pedagojik açıdan daha uygun bir hâle gelmekte, onları şaşırtmayacak ve ürkütmeyecek bir biçim kazanmaktadır.

4.2. Küçük Ölçekli Metin Çözümlemesinden Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın bütüncesinde yer alan masal ve Anti-Masalların ayrıntılı metin incelemesinde aralarındaki dilsel farklılıkların sözcüksel düzeyde olduğu görülmektedir. Anti-Masallarda yapılan bazı sözcüksel seçimlerin cinsiyetçi dil kullanımından kaçınma, cinsiyet rolleri yüklemeye yerine eşitlikçi, hümanist bir bilinç oluşturma işlevini yerine getirdiği düşünülmektedir.

Büyük ölçekli yapı incelemesinde izlediğimiz sırayı izleyecek olursak, ilk önce Rapunzel’in Anti-Masal olarak yazılmış biçiminde “Rapunzel cesur, gözü kara, özgür bir kız olarak büyümüştü” tümcesi dikkat çekmektedir. Rapunzel’i nitelemek için kullanılan ‘cesur’, ‘gözü kara’ ve ‘özgür’ sıfatları Anti-Masalın amacına hizmet eden maksatlı sözcük seçimleridir. Orijinal masalda bir kadın karakter olarak her fırsatta Rapunzel’in ne kadar güzel olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu durum kadınlara estetik kaygılar dayatan cinsiyetçi bir tutumdur. Anti-Masalda güzelliğin vurgulanmaması (söylem açısından söylenenler kadar söylenmeyenler de önem taşımaktadır) bunun yerine kadına başka özelliklerin atfedilmesi cinsiyetçi yaklaşıma karşı bir manevradır.

Rapunzel örneğinde olduğu gibi Sindirella masalının orijinalinde de Sindirella ‘çaresiz’, ‘güzel’ bir karakter olarak betimlenirken Anti-Masal örneğinde bu cinsiyetçi tutumu yıkmak amacıyla peri tarafından “Sevgili kızım Sindirella, sen buraların en akıllı ve bilgili kızısın, neden baloya gidip marifetlerini göstermiyorsun?” tümcesinde ‘akıllı’ ve ‘bilgili’ sıfatları kullanılmaktadır. ‘Marifetler’ sözcüğüyle ise yetenek ve beceriler ifade edilmektedir. Sindirella baloya güzelliğini sergilemek için değil, zekasını, bilgisini ve becerilerini göstermek için gitmektedir. Bu sözcüksel seçimler yine Rapunzel örneğinde olduğu gibi kadına yüklenen ‘güzel olma zorunluluğunu’ ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca orijinal masalda Sindirella’nın ‘güzel’, kız kardeşlerinin ‘çirkin’ olma karşıtlığı ve güzelliğin iyilikle çirkinliğin ise kötülükle özdeşleştirilmesine Anti-Masal versiyonunda rastlanmamaktadır.

Kurbağa prens masalının Anti-Masal olarak yazılmış biçiminde ise prens tarafından söylenen “Kızların aklını, bilgisini küçümsüyordum.”, “Sadece akıllı, cesur bir kızın bu büyüü bozabileceğini söyledi.”, “Kayboldum ama sonunda iyiliğin, eşitliğin anlamını buldum.” tümcelerinde yer alan sözcüksel seçimler önceki Anti-Masallardaki seçimlere benzer niteliktedir. ‘Kızların aklını, bilgisini küçümsemek’, önermesi ‘Kızların aklı ve bilgisi vardır’ ön varsayımını gerektirmektedir. Aynı şekilde ‘...akıllı, cesur bir kız...’ ifadesi yine kızların akıllı ve bilgili olduğunun ön varsayılmasını gerektirmektedir. ‘Akıllı’, ‘bilgili’, ‘cesur’, sıfatları ile bu masalda da güzellik yerine kadınlara atfedilen nitelikler cinsiyetçi dillin değiştirilmesi işlevini yerine getirmektedir. Ayrıca, bu masalda ‘eşitlik yılı’, ‘eşit’, ‘eşitlik hikayeleri’ gibi sözcük öbeklerinin kullanılması Anti-Masal oluşumunun amacına açık bir biçimde hizmet etmektedir.

5. Sonuç

Toplumsal roller ve cinsiyet inşası açısından masallar toplumlarda çok önemli bir role sahiptir. Halk geleneğinden gelmiş olmasının etkisiyle masal, toplumun düşüncelerini, geleneklerini ve kültür kodlarını içermektedir. Bir masalı üretildiği toplumdan ayrı düşünmek imkansızdır. Dünya genelinde toplumların çoğu erkek egemen bir anlayışa sahip olduğu için bu durumu masalarda da görmek kaçınılmazdır. Toplum bu durumu içselleştirip, kabullendikçe masallardaki cinsiyetçi söylemler dikkatten kaçacak derecede rahatsızlık vermemektedir ve normalleştirilmiştir (Batgi, 2019, s. 16). Ancak yıllar geçtikçe ve insanlık düşünce ve yaşayış tarzında olumlu yönde gelişme kaydettikçe, bu durum garipsenmeye başlanmış ve daha eşit bir geleceğin öncelikle çocuklarımızın eşit şekilde yetiştirilip bu yönde bilinçlendirilmesiyle sağlanabileceği kanaatine varılmıştır. Eşitlik dilde başlar anlayışı ile işe geleceğimizin yapıtaşları olan çocuklarımız açısından farkındalık yaratmayla, çocuk edebiyatındaki cinsiyetçi söylemlerin giderilmesi ile başlanmıştır. Bu doğrultuda Anti-Masal veya bir diğer adıyla karşıt masal anlayışı oluşmuştur.

Çalışmamızda, ülkemizde bu oluşum adına yürütülmüş projelerin başında gelen Odeabank’ın “Eşit Masallar” projesinde yer alan üç Anti-Masal ve bu üç masalın orijinal versiyonları Eleştirel Söylem Çözümlemesi çerçevesinde Van Dijk’ın büyük ölçekli ve küçük ölçekli yapı çözümleme modeline uygun olarak incelenmiştir. İlk olarak masalların olay örgüleri karşılaştırılıp, betimsel analiz yapılmış, sonrasında ise sözcük düzeyinde cinsiyetçi söylemler tespit edilmiştir.

Çalışmanın genel bir özeti ve yorumu olarak, edebiyatın en önemli parçalarından biri olan çocuk edebiyatında daha eşitlikçi bir dil kullanılması açısından bir anlayışın oluşması ve bu anlayışın oluşmasındaki etkenlerin varlığına dikkat çekilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Tüm incelemeler sonucunda geçmişten günümüze süregelen, dilden dile dolaşan masalların hem cinsiyet rollerinin inşasında hem de toplumdaki kadın-erkek eşitliğine dikkat çekilmesinde çok büyük bir yere sahip olduğu, bu sebeple de bu eserlerde yer alan cinsiyetçi söylemlerin yıkılması gerekliliği gözler önüne serilmiştir. Odeabank “Eşit Masallar” projesi ile eski masalları cinsiyetçi söylemlerden arındırarak, günümüze ve olması gerekene en uygun şekilde uyarlamıştır. Bu, peri masallarına 18. yüzyıldan itibaren yapılan müdahalelere benzer maksatlı bir müdahale olsa da cinsiyet eşitsizliği yaratmanın aksine cinsiyet eşitliğini sağlama amacını güttüğü için topluma yararlı bir hizmet sağladığı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Akbalık, E. (2013). Türk atasözlerinde cinsiyet algısı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 81-90.
- Atay, A. (2019). *Feminist kuram bağlamında masallarda toplumsal cinsiyet*. 5. Uluslararası İletişim Öğrencileri Sempozyumu, İzmir.
- Bartu, C. M. (2014). *Disenchanting patriarchal fairy tales through parody in Angela Carter's The Bloody Chamber and Other Stories and Emma Donoghue's Kissing The Witch: Old Tales In New Skins*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Batgi, G. (2019). *Masallar ve toplumsal cinsiyet: cinsiyet rollerinin inşası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2001). Yazınsal eleştiri kuramları içinde eleştirel söylem çözümlemesinin yeri ve işlevi. *TÖMER Dil Dergisi: Dilbilimsel Eleştiri Özel Sayısı*, 105, 17-26.
- Candelaria, M. U. (2002). Fairy tales and gender roles. *Fairy tales: reflections of society*. Erişim tarihi: 15.10.2022, http://www.unm.edu/~abqteach/fairy_tales/0203-02.htm.
- Davis, A. J. (1984). Sex differentiated behaviors in nonsexist picture books. *Sex Roles*, 11, 1-16.
- Emir, D. ve Diler, H. E. (2011). Büyülü gerçekçilik: Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* ve Angela Carter'ın *Büyülü Oyuncakçı Dükkânı* isimli eserlerinin karşılaştırması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 51-62.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and contemporary social change*. Bern: Peter Lang.
- Fairclough, N. ve Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. Dijk, v. T. (Ed.), *Discourse as social interaction* (pp. 258-284). London: Sage,
- Koeller, K. A. (1988). The child's voice: Literature conversations. *Children's Literature in Education*, 19, 3-9.
- Kortenhaus, C. M., ve Demarest, J. (1993). Gender role stereotyping in children's literature: An update. *Sex roles*, 28(3), 219-232.
- Oktar, L. (2002) Gazete söyleminde ideolojik yapılar. Yağcıoğlu, S. (Ed.), *1990 sonrası laik antilaik çatışmasında farklı söylemler: disiplinlerarası bir yaklaşım* (ss. 37-52). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Oktar, L. (2001). Bilimsel söylem ve toplumsal değişim. *Dilbilim ve Uygulamaları Dergisi*, 2, 71-80.
- Salman Erden, T. Y. (2019). *Resimli çocuk kitaplarındaki toplumsal cinsiyet olgusunun incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., ve Romaniuc, L. (2006). *Bir de buradan bak. Cinsiyet eşitsizliği bir "kadın sorunu" değil, bir toplum sorunudur*. Ankara: Yalçın Matbaacılık.
- Saygan, B. B., ve Uludağlı, N. P. (2021). Yaşam boyu toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(2), 354-382.
- Stillar, G. F. (1998). *Analyzing everyday texts: discourse, rhetoric, and social perspectives*. California: Sage Publications.

- Todorov, T. (2004). *Fantastik*. (Çev. Nedret Öztokat). Ankara: Metis Yayınları.
- van Dijk, T. A. (1990). Social cognition and discourse. H. Giles ve W. P. Robinson. (Eds.) *Handbook of Language and Social Psychology* (pp. 163-183). Chichester: John Wiley and Sons Ltd.
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology*. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (2001). Discourse, ideology and context. *Folia Linguistica*. XXX/1-2, 11-40.
- van Dijk, Teun A. (2015). Critical discourse studies: a sociocognitive approach. Wodak, R. ve Meyer, M. (Eds.). *Methods of critical discourse analysis* (pp. 63-85). London: Sage.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *İstanbul Journal Of Sociological Studies*, 35, 29-56.
- Zipes, J. (1994). *Fairy tale as myth myth as fairy tale*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Zipes, J. (1999). *When dreams came true: classical fairy tales and their tradition*. London: Routledge.

İnternet Kaynakları

- Rapunzel Masalı. Erişim tarihi: 14.07.2021, <https://www.odeabank.com.tr/SiteAssets/docs/Esit-Masallar-Rapunzel.pdf>
- Kurbağa Prens Masalı. Erişim tarihi: 14.07.2021, <https://www.odeabank.com.tr/SiteAssets/docs/Esit-Masallar-Kurbaga-Prens.pdf>
- Sindirella Masalı. Erişim tarihi: 14.07.2021, <https://www.odeabank.com.tr/SiteAssets/docs/Esit-Masallar-Sindirellanin-Bilmecesi.pdf>

Extended Abstract

Fairy tales, which are an important part of children's literature and which make them adopt certain roles and behaviors as part of their socialization process underwent an important change over the 18th-19th centuries. During the transformation of oral tales into written ones, a discourse that is not egalitarian in the way women are represented in gender roles and which places women in a secondary position compared to men in the society has been adopted.

Today, many fairy tales, which are considered to be rooted works of children's literature, have attracted attention in terms of sexist discourses and an attempt has begun to raise awareness of the society and to rewrite the tales by purifying them from sexist discourses. This attempt is called as Anti-Tale (Atay, 2019, s. 261). Studies in this direction are also carried out in our country. The Anti-Tale examples in Odeabank's social responsibility project "Equal Tales", which we examined in our research, set an example for such studies in our country.

The aim of our study is to compare the three-fairy tales, which are considered as masterpieces of children's literature, with their rewritten versions in order to draw attention to the concept of gender and gender equality with the understanding of equality begins in the language, to reveal what kind of changes have been made in these tales and to evaluate the findings from a critical perspective in terms of gender.

The corpus of the study consists of fairy tales, which constitute an important part of children's literature and rich in terms of gender roles, and Anti-Fairy texts, which are the forms of these fairy tales that are purified from sexist discourses and rewritten in accordance with the modern age. Anti-Tales, three of the books included in the Equal Tales project carried out by Odeabank on behalf of social responsibility are the tales of Rapunzel, the Frog Prince and Cinderella. These tales and their originals adapted to our mother tongue are the texts that make up the corpus of the study. The reorganization of the tales, which were changed by manipulation starting from the 18th century, is considered worthy of critical examination.

The analysis method used in our study is based on Van Dijk's macro-structure and micro-structure analysis model. From this point of view, the steps of the analysis method are listed as follows:

- i) Analysis and comparison of fairy tale and anti-tale couples in terms of plot and roles of participants
- ii) Examining the linguistic choices made by the participants of the discourse (the heroes of the fairy tales and the narrator).
- iii) Interpretation of the findings in terms of gender roles

In accordance with the above-mentioned method, the findings obtained from the study are examined under two sub-headings: The findings obtained from large-scale text analysis and the findings obtained from small-scale text analysis.

As a result of the examination of the large-scale structure of the tales in the corpus, it is seen that the most important difference detected in the original and Anti-Tales is the way the male and female characters are presented to the reader. While in the original fairy tales, women are represented as beautiful but helpless princesses who cannot take the initiative in choosing their own future, whose only future is to fall in love with a handsome prince and marry him, or as evil stepmother and siblings, or as witches, in Anti-Tales they are good-hearted, courageous, self-confident, intelligent and they appear as characters who exist with their powers and take part as active participants in events. It is seen that the roles of male characters have evolved from princes who take it as their duty to look for a beautiful princess with whom they will unite their lives, to princes who struggle for an order in which men and women live equally. In short, it is clearly seen that the stereotypes imposed on genders are tried to be destroyed in Anti-Fairy Tales. In addition, with the changes made in the plots of the tales, especially with the re-establishment of the cause-effect relations in the development of the events, the message is given to the readers that there should be equality not only between men and women, but also between humans and animals, rulers and people.

According to the small-scale text analysis, it is seen that the linguistic differences between the tales and anti-tales in the corpus are at the lexical level. It is thought that some lexical choices made in Anti-Fairy Tales fulfill the function of avoiding the use of sexist language and creating an egalitarian and humanist consciousness instead of assigning gender roles.

As a general summary and interpretation of the study, the main purpose is to create an understanding in terms of using a more egalitarian language in children's literature and to draw attention to the existence of the factors in the formation of this understanding. As a result of all the examinations, it has been revealed that the tales that have been circulating from the past to the present have a great place both in the construction of gender roles and in drawing attention to the equality of men and women in the society, therefore the necessity of demolishing the sexist discourses in these works is emphasized.